

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao Комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници од 19. априла 2017. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Вања Станишић, ванредни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: палеославистика
Датум избора у звање: 8. 7. 2008.

др Марта Бјелетић, научни саветник, Институт за српски језик САНУ – Београд
Ужа научна област: словенска етимологија
Датум избора у звање: 7. 12. 2011.

др Снежана Вучковић, доцент, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: палеославистика
Датум избора у звање: 13. 10. 2015.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Жељко, Драган, Степановић
Датум и место рођења	17.12. 1985, Београд (Савски венац)
Наслов магистарске тезе	–
Датум и место одбране маг. тезе	–
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	–

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Етимолошко гнездо прасловенског глагола **berǫ*, **bьrati* у српском језику

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ И ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Жељка Степановића обухвата 367 компјутерских штампаних страница, а подељена је на следећа поглавља: I Увод (стр. 1–10); II Индоевропски корен **b^her-* и гнездо прасловенског глагола **berǵ*, **bъrati* (11–16); III Континуанте етимолошког гнезда прасловенског глагола **berǵ*, **bъrati* у српском језику (17–319); IV Закључак (320–330); Извори и литература (321–344). Списак литературе садржи 200 библиографских јединица. Дисертација садржи и прилог – Узбучен списак континуаната етимолошког гнезда **berǵ*, **bъrati* у српском језику (349–367).

Увод има следећа потпоглавља.

1. *Предмет и циљеви рада.* Кандидат као предмет свог рада дефинише континуанте етимолошког гнезда прасловенског глагола **berǵ*, **bъrati* у српском језику, односно континуанте основа **ber-*, **bъr-*, **bor-* и **bir-* глагола **berǵ*, **bъrati* у српском језику (*брати*, *берем*; *берба*; *избор*; *бир*; *набирати* итд.). Поред лексичке скупине која води порекло од глагола **berǵ*, **bъrati*, предмет рада су и лексеме које се не изводе директно из глагола **berǵ*, **bъrati*, али су му сродне и своде се на исти индоевропски корен **b^her-* „носити“ – именица **bertę* и придев **berǵja* (*бреме* и *бређа*). Корпус је употпуњен лексемама несигурне крајње етимологије, које се традиционално укључују у континуанте глагола **berǵ*, **bъrati* – *брак* и *бора*. Кандидат додаје како је предмет рада, заправо, састав и творбено-семантичка структура датог етимолошког гнезда посматраног с аспекта његовог формирања, развитка и функционисања кроз историју српског језика све до његове савремене фазе. У раду су истражени главни правци промене његовог састава и структуре, представљена основна схема његовог творбено-семантичког развитка, постављена типологија структурних и семантичких промена и узрока који доводе до његове промене током историјског развитка. Основни циљ рада био је да се прикупи, опише и анализира репрезентативни корпус континуаната етимолошког гнезда прасловенског глагола **berǵ*, **bъrati* у српском језику. Истраживање је осмишљено тако да пружи свој допринос пројекту „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“ тако што ће његови резултати бити укључени у писање одредница које још нису обрађене у до сада објављеним свескама, с обзиром на то да је рад писан у оквиру наведеног пројекта.

2. *Методологија истраживања и структура рада.* Ексерцирана је одабрана лексика из српског књижевног језика, а такође историјска и дијалекатска лексика. Извори су били описни *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (РСА) а као допуна *Речник српскохрватског књижевног језика* МС (РМС). Ексерцирано је и прво и друго издање Вуковог *Српског рјечника*. Кандидат наводи да је, с обзиром на непостојање збирног корпуса дијалекатске лексике, осим *Речника српских говора Војводине* (РСГВ), дијалекатска лексика екстензивно ексерцирана из до сада објављених релевантних дијалекатских речника и збирки речи. Даље наводи да се дијалекатски извори разликују по начину лексикографске обраде – од регистара речи (често без дефиниција значења или граматичких података) до оних који су урађени по узору на РСА, како неакцентованих тако и акцентованих. Ареал, притом, није једнако покривен. Најбројнији су речници говора југоисточне Србије и Црне Горе, а најмање је извора који доносе лексику из централне и западне Србије. Обим речника и збирки креће се у распону од неколико десетина до више хиљада речи. С обзиром на то да не постоји ни обједињени корпус историјске лексике, ексерциран је *Рјечник хрватског или српског језика* JAZU (RJA) као најзначајнији историјски речник иако садржи и новију лексику XIX и XX века. За период

старосрпске писмености ексцерпиран је Даничићев *Рјечник из књижевних старина српских* уз допуну *Monimenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii* Ф. Миклошича. За чакавске паралеле ексцерпиран је *Čakavisch-deutsches Lexikon* (CDL), а *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (RHKKJ) за кајкавске. Паралеле из других словенских језика кандидат је тражио најпре у одговарајућим описним речницима, а затим у дијалекатским, историјским и етимолошким речницима. Код творбених паралела наводио је најчешће прво значење забележено у речнику, а код семантичких и остала значења релевантна за српски језички корпус. Старословенску лексику наводио је према речницима – *Словарь старославянского языка* (ССЯ) и *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (ESJS), а прасловенске реконструкте према речницима – *Этимологический словарь славянских языков* (ЭССЯ) и *Słownik prasłowiański* (SP). Балтске паралеле, као најближе словенским, наводио је према речницима – за литавски *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ) и *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (LLVV) за летонски. Кандидат је такође користио компаративно-историјски, односно гнездовни, методолошки приступ, а у мањој мери и когнитивнолингвистички и статистички. Као методолошке моделе користио је радове М. Вучковић, А. Шивиц-Дулар, Н. В. Пјатаеве, Ж. Ж. Варбот, Т. О. Черниш, С. Вучковић, Ј. Влајић-Поповић итд.

3. *Техничке напомене* стоје на крају овог поглавља.

Поглавље II. У овом поглављу кандидат укратко описује индоевропски предисторијат прасловенског глагола **berǫ, *bъrati* као и његове формалне и семантичке паралеле у балтском. Осврће се на развој коренских база глагола **berǫ, *bъrati: *ber-, *bъr-, *bor-* и **bir-*. Указује и на семантичку везу с прасловенским глаголом **(j)ęti* (*берба : јематва*).

Поглавље III, централно у овој дисертацији, подељено је на четири потпоглавља према коренским базама и на пето потпоглавље чији су предмет лексеме сродне прасловенском глаголу **berǫ, *bъrati* на дубљој индоевропској равни.

1. *Континуанте инфинитивне основе *bъr(a)- нсл. глагола *berǫ, *bъrati.* У овом потпоглављу кандидат анализира најпре симплекс *брати, берем*, сумирајући да је основно значење датога глагола „прикупљати пољопривредне производе“, као и да се јављају и друга значења: „сећи (дрва)“, „одламати (камење)“, „скупљати (разасуто)“, „окупљати (војску, сватове)“, „наплаћивати“, „запремати“, „гнојити се, отицати“, „трпети, толерисати“ итд. Затим презентује и анализира изведенице од основе *бр(a)-* (*бралац, браница, брач* итд.). Посебно анализира лексему *брак* и њене изведенице указујући на два новија тумачења етимологије у литератури, поред традиционалног извођења од прасловенског **bъrakъ* или **borkъ*: протобугарски предлогак **borka* „пијење вина“ или декомпозиција поствербала **obrakъ* од глагола **ob-rekt'i* „уговорити брак“. Даље презентује и анализира корпус према префиксима, најпре префигиране глаголе а затим његове изведенице од исте основе: **do-* (*добрати*), **jъz(ъ)-* (*избрати; изабрати; избраник, изабраник* итд.), **na-*, **nadъ-*, **ob(ъ)-*, **orz-*, **otъ-*, **per-*, **po-*, **podъ-*, **pri-*, **pro-*, **sъ-* (*збрати; сабрати; сабраност* итд.), **и-*, **vъz-*, и **za-*.

2. *Континуанте презентске основе *ber-* нсл. глагола **berǫ, *bъrati.* С обзиром на то да су поствербали с вокализмом *-e-* глагола **berǫ, *bъrati* ретки, кандидат је ово потпоглавље поделио на два дела: *Једнотематске лексеме с основом бер-* (*бералиште, берач, избер, одабер, одаберина* итд.) и *Двотематске лексеме с основом бер-* (*биљобер,*

винобер, сучкоберач, сучкоберачица итд.). Код двотематских лексема свега три лексема имају основу *бер-* у првом делу: именица *берилажа* и лична имена *Берислав* и *Берислава*.

3. *Континуанте поствербалне основе* **berQ*, **ьrati*. Кандидат је и ово поглавље поделио према префиксима: *бор*, **ьz-* (*избор*, *изборник* итд.), **na-*, **orz-*, **otъ-*, **per-*, **pri-*, **sъ-* (*збор*, *зборити*, *сабор*, *саборисати*, *собор* итд.), **u-*, **za-* и *бора*. Кандидат се у овом потпоглављу посебно осврће на развој значења лексема *збор*: **сььrati* (*se*) „скупљати се“ > поствербал **сььborъ* > *збор* „скуп“ > деноминал *зборити* „зборовати“ > „говорити на скупу“ > поствербал *збор* „(раз)говор“.

4. *Континуанте итеративне основе* **bir-* *псл. глагола* **berQ*, **ьrati*. Кандидат је у овом потпоглављу, као и у потпоглављу 1, презентовао најпре симплекс *бирати*, *бирам*, затим његове изведенице (*биришите*, *биркати* итд.), посебно издвојивши поствербал *бир*. Даље презентује и анализира грађу према префиксима: **do-* (*добирати*; *добирање*), **ьz-* (*избирати*; *изабирати*; *избир*, *избиралац* итд.), **na-*, **nadъ-*, **ob-*, **orz-*, **otъ-*, **pa-* (*набирак*, *набирчити* итд.), **per-*, **po-*, **podъ-*, **pri-*, **pro-*, **sъ-* (*збирати*; *сабирати*; *собирати*; *збир*, *сабир*, *сьбирање* итд.), **u-*, **ьz-* и **za-*.

5. *Континуанте именице* **bermę* и *придева* **berdja*. У овом потпоглављу кандидат анализира и представља континуанте прасловенске именице **bermę* и прасловенског придева **berdja* у српском језику (*бреме*; *брећ(a)*) које се, као и глагол **berQ*, **ьrati*, сведе на индоевропски корен **b^her-* 'носити', чувајући изворну семантику која се изгубила код глагола **berQ*, **ьrati*.

У **Закључку** кандидат резимира своје резултате.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод пружа информације релевантне за разумевање предмета и циља рада, корпуса, извора и метода, али не осветљава у довољној мери све аспекте истраживања, те би га пре евентуалног публиковања требало допунити. Пожељан би био одељак у којем би се јасно предочио проблем са историјским речницима, који се неминовно одражава на истраживања ове врсте у домену српског језика. Такође, ваљало би у посебном потпоглављу подробније размотрити теоријско-методолошка питања односа синхронијског и дијахронијског аспекта у „погнездовном“ изучавању лексике, будући да су она од битног значаја за концепцију целог рада.

У другом поглављу адекватно је предочена дубља, индоевропска и балтословенска перспектива, али недостаје приказ познопрасловенске структуре гнезда, која је била полазиште доцнијих развоја у појединим словенским језицима.

У трећем поглављу, средишњем делу рада, расподела грађе по коренским базама у начелу је добар принцип, који, међутим, није сасвим доследно примењен. Уместо што су континуанте именица **bermę* и **berdja*, с обзиром на своју старину већу од прасловенске и балтословенске, издвојене у засебно, пето потпоглавље, оне би боље нашле своје место као посебан одељак у склопу разматрања презентске базе **ber-*. У представљању изведеница од појединих коренских база запажа се извесна линеарност, која не осветљава најбоље структуру гнезда у дијахронијској перспективи; и ту би се могло размишљати о адекватнијим решењима, пре свега у правцу прегруписавања и сумирања резултата сваке поједине анализе.

Закључак је сумаран и то превише; у њему би морали бити јасније изнети на видело резултати спроведене анализе, са нагласком на новим увидима и уоченим проблемима чије решавање остаје задатак за будућност.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Глаголи од основа **bьr-* (**ber-*) и **bir-* у српским и словеначким дијалектима, *Савремена проучавања језика и књижевности*, Година V / књига 1, Зборник радова са V научног скупа младих филолога Србије, одржаног 30. марта 2013. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (ур.) проф. др М. Ковачевић, Ј. Петковић, Крагујевац 2014, 27–37.

2. Поствербали с основом (-)бор- од континуаната псл. глагола **bьrati* у српском језику, *Савремена проучавања језика и књижевности*, Година VI / књига 1, Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије, одржаног 22. марта 2014. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (ур.) проф. др М. Ковачевић, Крагујевац 2015, 15–22.

3. Основе **bьr-*, **ber-*, **bir-* и **bor-* у стандардном српском и словеначком језику, *3rd Conference for Young Slavists in Budapest*, (ed.) Urkom A., Budapest 2014 [2015], 253–256.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је спровео обимно истраживање на богатој грађи, које свакако представља допринос српској и словенској етимологији. Тај допринос био би већи уз изоштренији методолошки приступ, у којем би се јасније и доследније повлачила граница између синхроног и разних дијахроних планова. Такође, он би био јасније сагледив ако би се поједини сегменти рада прекомпоновали.

IX ПРЕДЛОГ

Комисија сматра да је кандидат у својој тези у основи испунио циљеве стављене пред њу. Уочени недостаци, од којих су они општијег карактера наведени у овом извештају а остали ће бити усмено или писмено саопштени кандидату, не поништавају вредност уложеног труда, али обавезују кандидата да их пре било каквог публикувања ове дисертације или појединих њених делова отклони и превазиђе.

Предлажемо Научном већу Филолошког факултета у Београду да се кандидат Жељко Степановић позове на усмену одбрану своје докторске дисертације *Етимолошко гнездо прасловенског глагола *berǫ, *bьrati у српском језику*.

Комисија:

др Вања Станишић, ванредни проф.

др Марта Бјелетић, научни саветник

др Снежана Вучковић, доцент